

Ewelina Wojewoda

Uniwersytet w Białymstoku

ORCID: 0000-0003-1684-506X

Emilia M. Truskolaska

Uniwersytet w Białymstoku

ORCID: 0000-0002-1936-3376

Falszerstwa dzieł sztuki – wybrane aspekty prawnokarne

Szczególony rozwój rynku dzieł sztuki i wzrost skali przestępczości przeciwko tym dobrom kulturalnym zaobserwowano w latach 50. i 60. ubiegłego stulecia¹. Współcześnie przestępczość skierowana przeciwko dobrom kultury wpisała się już na stałe w obraz całej przestępczości, osiągając przy tym międzynarodowy charakter. Na przestępczość przeciwko dziełom sztuki składają się przede wszystkim: kradzieże, paserstwo, przemyt i falszerstwa. Bardzo trudno precyzyjnie oszacować straty będące następstwem przestępnych działań na rynku sztuki, z uwagi na fakt, iż dzieła sztuki należą do grupy przedmiotów mających wartość nie tylko majątkową, lecz także estetyczną, artystyczną, naukową i historyczną. Stanowią one bowiem nierzadko dziedzictwo kulturalne całej ludzkości.

Z procederem falszerstwa dzieł sztuki mamy tak naprawdę do czynienia już od zarania dziejów, w zasadzie od kiedy pojawiły się te dobra kultury. Występowanie w obrocie imitacji stanowi wypaczenie samej idei kolekcjonerstwa oraz poważnie zakłóca prawidłowe funkcjonowanie międzynarodowego i krajowego rynku dzieł sztuki. Szczególny charakter tego typu przedmiotów i wzrost popytu na nie warunkuje istnienie zjawiska falsyfikacji. Dzieła sztuki są niewątpliwie traktowane także jako środek lokowania kapitału, ponieważ są dobrami nietracącymi na wartości². W związku z powyższym ich ceny na całym świecie utrzymują się na wysokim poziomie, co sprawia, że są one permanentnie narażone na falsyfikację. Można także zauważyć, że działania samych falszerzy charakteryzuje coraz większa profesjonalizacja.

¹ M. Trzciniński, *Kryminalistyczne i kryminologiczne aspekty przestępstw przeciwko zabytkom archeologicznym*, „Przegląd Policyjny” 2007, Nr 3(87), s. 26.

² D. Wilk, *Falszerstwa dzieł sztuki. Aspekty prawne i kryminalistyczne*, Warszawa 2015, s. 20–21.

Na wstępie warto odnieść się do zagadnień definicyjnych, poczynając od zdefiniowania terminu „dzieło sztuki”, który ma zasadnicze znaczenie z punktu widzenia niniejszego opracowania. Na marginesie warto wspomnieć, że na przestrzeni dziejów sformułowano szereg objaśnień tego określenia. Definicja legalna tego pojęcia znajduje się w ustawie z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług³. W art. 120 ust. 1 pkt 1 ustawodawca stanowi, że dziełami sztuki są:

a) obrazy, kolaże i podobne płyty dekoracyjne, rysunki i pastele, wykonane w całości przez artystę, z wyłączeniem planów i rysunków do celów architektonicznych, inżynierskich, przemysłowych, komercyjnych, topograficznych lub podobnych, ręcznie zdobionych produktów rzemiosła artystycznego, tkanin malowanych dla scenografii teatralnej, do wystroju pracowni artystycznych lub im podobnych zastosowań (CN 9701), (PKWiU ex 90.03.13.0);

b) oryginalne sztychy, druki i litografie, sporządzone w ograniczonej liczbie egzemplarzy, czarno-białe lub kolorowe, złożone z jednego lub kilku arkuszy, w całości wykonane przez artystę, niezależnie od zastosowanego przez niego procesu lub materiału, z wyłączeniem wszelkich procesów mechanicznych lub fotomechanicznych (CN 9702 00 00), (PKWiU ex 90.03.13.0);

c) oryginalne rzeźby oraz posągi z dowolnego materiału, pod warunkiem, że zostały one wykonane w całości przez artystę; odlewy rzeźby, których liczba jest ograniczona do 8 egzemplarzy, a wykonanie było nadzorowane przez artystę lub jego spadkobierców (CN 9703 00 00), (PKWiU ex 90.03.13.0);

d) gobeliny (CN 5805 00 00), (PKWiU ex 13.92.16.0) oraz tkaniny ściennne (CN 6304), (PKWiU ex 13.92.16.0) wykonane ręcznie na podstawie oryginalnych wzorów dostarczonych przez artystę, pod warunkiem, że ich liczba jest ograniczona do 8 egzemplarzy;

e) fotografie wykonane przez artystę, opublikowane przez niego lub pod jego nadzorem, podpisane i ponumerowane, ograniczone do 30 egzemplarzy we wszystkich rozmiarach oraz oprawach.

W tym miejscu należałoby także zasygnalizować kwestię wzajemnych relacji trzech kluczowych pojęć, a mianowicie: dobro kultury, zabytek i dzieło sztuki, z uwagi na fakt, iż nierzadko są one traktowane synonimicznie. W konsekwencji prowadzi to do nieprawidłowego stosowania norm prawnych w praktyce. Niewątpliwie najszerzej rozumiany jest termin „dobro kultury”. Jego desygnatem jest zarówno zabytek, jak i dzieło sztuki. Trudności, jak wskazuje Dariusz Wilk, sprawiać może natomiast zróżnicowanie terminów „zabytek” i „dzieło sztuki”⁴.

³ Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz.U. z 2004 r. Nr 54, poz. 535 ze zm.).

⁴ D. Wilk, op. cit., s. 9–10.

W ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami⁵ znajduje się objaśnienie terminu „zabytek”. Zgodnie z art. 3 pkt 1 tego aktu prawnego zabytkiem jest więc „nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”. Nierzadko zbiory zabytków oraz dzieł sztuki pokrywają się, a duża część obiektów jest jednocześnie zabytkami i dziełami sztuki. Zabytki wywołujące wrażenia estetyczne będą więc dziełami sztuki i odwrotnie – dzieła sztuki spełniające kryteria, o których traktuje art. 3 pkt 1 wspomnianej ustawy będą stanowiły zabytki⁶.

W polskim porządku prawnym brakuje regulacji kryminalizującej wprost falszerstwa dzieł sztuki, do 2006 r. brakowało także regulacji kryminalizującej falszerstwa zabytków. Na mocy ustawy z dnia 24 lutego 2006 r. nowelizującej ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadzono przepisy jednoznacznie penalizujące falsyfikację zabytków. W związku z powyższym przepisy tej ustawy znajdują zastosowanie tylko do dzieł sztuki będących jednocześnie zabytkami.

W art. 109a⁷ przedmiotowej ustawy penalizowany jest występki polegający na podrobieniu lub przerobieniu zabytku w celu użycia go w obrocie zabytkami. Sprawcą tego czynu zabronionego może być każdy człowiek zdolny do ponoszenia odpowiedzialności karnej, a zatem jest to przestępstwo powszechne. Przedmiotem rodzajowym chronionym przez ten przepis jest dziedzictwo narodowe, co wynika z faktu, iż występowanie w obrocie falsyfikatów stanowi poważne zagrożenie dla samych zabytków i rzetelności obrotu tego rodzaju przedmiotami, prowadząc w ostateczności do „uszczerplenia dziedzictwa narodowego⁸”. Szczególnym przedmiotem ochrony art. 109a u.o.z. jest natomiast wiarygodność zabytków⁹, albowiem czynność sprawcza, o której traktuje ów przepis stanowi zamach na ich autentyczność. Podrobienie przez falszerza dobra prowadzi do powstania nieprawdziwego zabytku, natomiast jego przerobienie prowadzi do naruszenia jego autentyczności, przez zmianę jego pierwotnej formy¹⁰. Występowanie na rynku sztuki falsyfikatów bez wątplenia zakłóca także pewność i bezpieczeństwo obrotu dziełami sztuki¹¹.

⁵ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 ze zm.).

⁶ D. Wilk, op. cit., s. 10.

⁷ Art. 109a. Kto podrabia lub przerabia zabytek w celu użycia go w obrocie zabytkami, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

⁸ J. Kaczmarek, K. Zeidler, *Karnoprawna ochrona zabytków*, „Prokuratura i Prawo” 2004, Nr 2, s. 71–75.

⁹ J. Piórkowska-Flieger, *Falsz dokumentu w polskim prawie karnym*, Kraków 2004, s. 270.

¹⁰ A. Szczekała, *Falszerstwa dzieł sztuki. Zagadnienia prawnokarne*, Warszawa 2012, s. 114.

¹¹ B. Gadecki, *Komentarz do art. 109a ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (przestępstwo falszerstwa zabytku)*, „Prokurator” 2009, nr 2, s. 101.

Jeżeli chodzi o stronę przedmiotową opisywanego czynu zabronionego to zachowanie sprawcy może polegać alternatywnie: na podrobieniu lub przerobieniu zabytku. Ponadto występki ten może zostać popełniony tylko przez działanie, czyli wymagana jest aktywność sprawcy. Termin „podrobienie” został szeroko wyjaśniony w dogmatyce prawa karnego na gruncie art. 270 kk., penalizującego podrobienie dokumentu. Znamię czasownikowe „podrobienie” oznacza dopuszczenie się zachowania polegającego na wykonaniu imitacji, mającej stwarzać pozory autentyczności, pochodzenia od prawdziwego autora¹². Czynność sprawcza będzie polegała zatem na nadaniu rzeczy niebędącej dziełem sztuki przymiotu charakteryzującego owo dobro, tak by mógł on uchodzić za to dobro. Przedmiotem czynności wykonawczej fałszerza będzie w tym przypadku obiekt imitujący zabytek.

Znamion podrobienia nie będzie natomiast wypełniało wytworzenie duplikatu dzieła sztuki, który mimo że będzie odznaczał się przymiotami charakterystycznymi dla konkretnego dzieła sztuki, to będzie zawierał jakiś akcent wskazujący na to, iż jest tylko kopią¹³. Włodzimierz Wróbel wskazuje, iż irrelevantny z punktu widzenia odpowiedzialności karnej jest fakt, iż do podrobienia doszło za zgodą autora dzieła¹⁴.

Pod pojęciem przerobienie zabytku należy natomiast rozumieć nadanie mu innego wyglądu od pierwotnego¹⁵, innych treści artystycznych bądź estetycznych¹⁶. Polega ono na dokonaniu modyfikacji w istniejącym zabytku, w taki sposób, że będzie on stwarzał pozory innego, bądź wcale nie będzie uchodził za zabytek¹⁷. Przedmiotem czynności wykonawczej w przypadku przerobienia będzie sam zabytek. Z treści przepisu jednoznacznie wynika, że nieistotny dla odpowiedzialności karnej, na podstawie tej regulacji jest fakt, czy przerobienie ma charakter trwały, czy też czasowy, co również podkreślano w judykaturze na gruncie przestępstwa z art. 270 kk.¹⁸

Czyn przestępny penalizowany w art. 109a u.o.z. jest przestępstwem materialnym, o jego dokonaniu możemy mówić dopiero wtedy, gdy fałszyfikat jest już gotowy. W przypadku podrobienia skutkiem jest powstanie obiektu noszącego cechy autentycznego zabytku, natomiast w przypadku przerobienia skutkiem będzie naruszenie jego autentyczności przez zmianę cech artystycznych lub estetycznych zabytku, czyli pierwotnej formy sugerujące, że mamy do czynienia z innym zabytkiem niż w rzeczywistości¹⁹.

¹² W. Kotowski, B. Kurzepa, *Przestępstwa pozakodeksowe. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 612.

¹³ D. Wilk, op. cit., s. 35–36.

¹⁴ W. Wróbel, *Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów*, [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 1325 – 1328.

¹⁵ W. Kotowski, B. Kurzepa, op. cit., s. 612.

¹⁶ D. Wilk, op. cit., s. 36.

¹⁷ A. Szczekala, op. cit., s. 118.

¹⁸ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 2003 r., (III KKN 207/01), LEX nr 78408.

¹⁹ D. Wilk, op. cit., s. 36.

Jeżeli chodzi o stronę podmiotową czynu zabronionego z art. 109a u.o.z., to może on zostać popełniony tylko umyślnie w zamiarze bezpośrednim. Wymagane jest zatem, aby falszerz obejmował swoją świadomością wszystkie znamiona występku i w warstwie wolicjonalnej chciał jego popełnienia. Ponadto opisywany czyn przestępny należy do grupy przestępstw kierunkowych, o czym przesądza użycie przez ustawodawcę sformułowania „w celu użycia podrobionego lub przerobionego zabytku w obrocie zabytkami”. Zachowanie sprawcy musi być zatem podjęte w określonym celu, w przeciwnym wypadku nie będziemy mieli do czynienia z wypełnieniem znamion owego przestępstwa. Przestępne zachowanie kryminalizowane w art. 109a u.o.z. zagrożone jest alternatywnie karą grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do lat 2.

Inaczej będzie przedstawiała się sytuacja w przypadku dzieł sztuki niebędących zabytkami. Podstawę odpowiedzialności falszerza stanowić będzie art. 286 kk., w którym ustawodawca dokonał typizacji przestępstwa oszustwa. Warto zaznaczyć, że przed wprowadzeniem ustawy z dnia 24 lutego 2006 r. nowelizującej ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, regulacja ta miała zastosowanie do wszystkich przypadków fałszowania dzieł sztuki (także tych będących jednocześnie zabytkami).

Czyn zabroniony penalizowany w art. 286 kk.²⁰ jest przestępstwem powszechnym. Jego istota tkwi w doprowadzeniu innej osoby do niekorzystnego rozporządzenia mieniem przez wprowadzenie jej w błąd albo wyzyskanie błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsięwziętej czynności, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Doprowadzenie do niekorzystnego rozporządzenia mieniem w inny sposób niż powyżej wymienione, zgodnie z literalnym brzmieniem przepisu, nie wypełnia zatem znamion oszustwa. Czyn przestępny kryminalizowany w art. 286 kk. należy do grupy przestępstw materialnych. Skutkiem przestępnych zachowań będzie doprowadzenie innej osoby do niekorzystnego rozporządzenia mieniem. W związku z tym, dopóki ów skutek nie wystąpi możemy przypisać sprawcy tylko usiłowanie popełnienia występku.

Andrzej Marek wskazuje, że z błędem mamy do czynienia wtedy, kiedy istnieje rozbieżność między obiektywną rzeczywistością a wyobrażeniem

---

²⁰ Art. 286. § 1. Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, doprowadza inną osobę do niekorzystnego rozporządzenia własnym lub cudzym mieniem za pomocą wprowadzenia jej w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsięwziętego działania, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto żąda korzyści majątkowej w zamian za zwrot bezprawnie zabranej rzeczy.

§ 3. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 4. Jeżeli czyn określony w § 1–3 popełniono na szkodę osoby najbliższej, ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego.

o niej w świadomości danej osoby²¹. Istotą wprowadzenia w błąd jest zatem wywołanie przez sprawcę u pokrzywdzonego mylnego wyobrażenia o określonym stanie rzeczy, np. przeświadczenia o istnieniu cech dzieła sztuki w obiekcie niebędącym nim, czyli wyobrażenia o autentyczności jakiejś rzeczy. O błędzie nie decydują subiektywne odczucia nabywcy, nawet w sytuacji, gdy będzie on przeświadczony, że niezgodnie z obietnicą sprzedawcy, nabył niepełnowartościowy przedmiot²². Owo zachowanie musi dotyczyć istotnych okoliczności danego stanu faktycznego, czyli takich które w konsekwencji spowodują niekorzystne rozporządzenie mieniem²³. Sprawca, celem wprowadzenia pokrzywdzonego w błąd, może użyć różnych środków²⁴. Przykładowo znamiona przestępnego zachowania zostaną spełnione wtedy, gdy sprawca poda nieprawdziwe informacje wskazujące na autentyczność dzieła, które w rzeczywistości jest falsyfikatem. W literaturze podkreśla się, iż przestępca nie musi oddziaływać na pokrzywdzonego w sposób bezpośredni, wystarczy że sprawca będzie zachowywał się w sposób, który zgodnie z jego zamiarem wywoła u pokrzywdzonego określone przekonanie, np. wystawienie falsyfikatu w antykwariacie wśród oryginalnych dzieł sztuki²⁵.

Kolejną z form czynności sprawczych jest wyzyskanie błędu, polegające na tym, że przestępca wykorzystuje błędne wyobrażenie pokrzywdzonego o rzeczywistości²⁶, czyli np. nie wyprowadza nabywcy, z błędu co do autentyczności dzieła sztuki będącego w rzeczywistości reprodukcją²⁷. Takie sformułowanie wskazuje jednoznacznie, że ów błąd musiał zaistnieć po stronie pokrzywdzonego przed podjęciem jakiegokolwiek zachowania przez sprawcę. Przestępstwo to może zatem zostać popełnione przez zaniechanie, czyli bierne zachowanie, polegające na niepodjęciu przez sprawcę czynności mających na celu wyprowadzenie takiej osoby z błędu²⁸.

Ostatnią z form wykonawczych, przewidzianych w tym przepisie, jest wyzyskanie niezdolności pokrzywdzonego do należytego pojmowania przedsięwziętej przez niego czynności. Owa niezdolność może mieć trwały charakter (tak jak w przypadku: osoby chorej psychicznie lub małego dziecka) bądź przemijający (w przypadku zaburzeń spowodowanych czasową chorobą, nadużywaniem alkoholu lub środków odurzających)²⁹. Z kontekstu wynika za-

²¹ A. Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2009, s. 148.

²² T. Oczkowski, [w:] R. Zawłocki (red.), *Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarce*, Warszawa 2015, s. 127.

²³ D. Wilk, op. cit., s. 44.

²⁴ J. Skorupka, *Wady oświadczenia woli w wybranych przestępstwach gospodarczych*, „Przebieg Sądowy” 2000, nr 4, s. 38.

²⁵ D. Wilk, op. cit., s. 45.

²⁶ M. Kulik, [w:] M. Mozgawa (red.), *Kodeks Karny. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 663.

²⁷ E. Pływaczewski, E. Guzik-Makaruk, [w:] M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 1442.

²⁸ D. Wilk, op. cit., s. 45

²⁹ A. Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2007, s. 550.

tem, iż do wyzyskania niezdolności pokrzywdzonego może dojść tylko w wyniku działania sprawcy³⁰.

Oszustwo jest przestępstwem, które może zostać popełnione tylko z winy umyślnej, w zamiarze bezpośrednim. Należy ono do grupy przestępstw kierunkowych, na co wskazuje użycie przez ustawodawcę sformułowania „w celu osiągnięcia korzyści majątkowej”. Dla odpowiedzialności karnej nie ma znaczenia, kto osiągnął tę korzyść, osobą tą może być zarówno sprawca, jak i inny podmiot. Termin „korzyść majątkowa” rozumiany jest jako każde zwiększenie aktywów bądź zmniejszenie pasywów³¹. Korzyść taka musi mieć charakter ekonomiczny, musi zatem istnieć możliwość wyrażenia jej w pieniądzu³². Czyn z art. 286 § 1 kk. zagrożony jest karą pozbawienia wolności, której dolna granica wynosi 6 miesięcy, a górna 8 lat.

W tym miejscu należy jeszcze odnieść się do znamion czynu zabronionego z art. 294 § 2 kk.³³, w którym dokonano penalizacji typu kwalifikowanego przestępstwa z art. 286 § 1 kk., w przypadku, gdy czyn zostaje popełniony w stosunku do dobra mającego szczególne znaczenie dla kultury. Termin „dobro mające szczególne znaczenie dla kultury” nie doczekał się ustawowego wyjaśnienia, jest on terminem nieostrym i do jego zdefiniowania należy posłużyć się kryteriami ocennymi. Za każdym razem koniecznym staje się więc rozważenie, czy owo dobro ma szczególne znaczenie dla kultury. Odwołać, w tym miejscu, należy się do przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego³⁴. Przestępstwo typizowane w tym przepisie objęte jest umyślnością, w postaci zamiaru bezpośredniego, kierunkowego, z uwagi na fakt iż sprawca działa w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Omawiany typ kwalifikowany oszustwa zagrożony jest terminową karą pozbawienia wolności od roku do lat 10.

W art. 109b u.o.z.³⁵ dokonano także penalizacji zachowania polegającego na zbyciu falsyfikatu zabytku. Jest to również przestępstwo powszechne,

³⁰ M. Kulik, op. cit., s. 664.

³¹ M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, [w:] A. Zoll (red.) *Kodeks karny. Komentarz. Część szczególna*, t. III, Kraków 2008, s. 288–289; A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 610.

³² T. Oczkowski, *Oszustwo jako przestępstwo majątkowe i gospodarcze*, Kraków 2004, s. 27.

³³ Art. 294. § 1. Kto dopuszcza się przestępstwa określonego w art. 278 § 1 lub 2, art. 284 § 1 lub 2, art. 285 § 1, art. 286 § 1, art. 287 § 1, art. 288 § 1 lub 3, lub w art. 291 § 1, w stosunku do mienia znacznej wartości, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 2. Tej samej karze podlega sprawca, który dopuszcza się przestępstwa wymienionego w § 1 w stosunku do dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury.

³⁴ Konwencja z dnia 19 maja 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego (Dz.U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212).

³⁵ Art. 109b. Kto rzecz ruchomą zbywa jako zabytek ruchomy albo zbywa zabytek jako inny zabytek, wiedząc, że są one podrobione lub przerobione, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

dlatego że ustawodawca nie wymaga, aby podmiot czynu zabronionego posiadał szczególne właściwości. Inny, aczkolwiek dotąd odosobniony, pogląd wyraża D. Olejniczak, która wskazuje, że jest to przestępstwo indywidualne, z uwagi na fakt, iż „omawiany przepis reguluje odpowiedzialność karną tego, kto wprowadza do obrotu zabytek podrobiony lub przerobiony przez inną osobę³⁶”.

Rodzajowym przedmiotem chronionym przez tę regulację jest dziedzictwo narodowe³⁷. Przepis ten chroni także pewność i bezpieczeństwo obrotu zabytkami³⁸. Ponadto, jak wskazuje Bartłomiej Gadecki, ochronie art. 109 b u. o. z. podlega także zaufanie do prawdziwości zabytków będących w obrocie oraz interes majątkowy nabywców³⁹.

Ustawodawca przewidział, w tym przepisie, dwa typy przestępnych zachowań. Pierwsze polega na zbyciu rzeczy ruchomej jako zabytku ruchomego, natomiast drugie na zbyciu zabytku jako innego zabytku wiedząc, że są one podrobione albo przerobione. Znamię czasownikowe „zbycie” występuje w wielu przepisach przewidujących odpowiedzialność karną, możemy się z nim spotkać np. w art. 296 b kk., art. 270 kk., art. 292 kk. oraz art. 300 kk. Pod pojęciem zbycie należy, najogólniej rzecz ujmując, rozumieć przeniesienie władztwa nad rzeczą na inną osobę. Problematyczne staje się natomiast ustalenie, czy może do niego dojść w wyniku darowizny. Należy w tym miejscu powtórzyć za B. Gadeckim, że termin „zbywa” rozpatrywany na gruncie omawianej regulacji nie obejmuje darowizny, z uwagi na fakt, iż w art. 300 § 1 i 2 kk. obok terminu „zbywa” występuje także termin „darowuje”⁴⁰. Przesądza to o tym, iż na potrzeby odpowiedzialności karnej należy te terminy odróżniać i pod pojęciem „zbycie” rozumieć tylko odpłatne czynności prawne. Do wypełnienia znamion czynu zabronionego typizowanego w art. 109b u.o.z. konieczne jest, aby osoba zbywająca wiedziała, że zbywa falsyfikat.

Czyn przestępny może być popełniony tylko umyślnie. W dogmatyce prawa karnego pojawiają się natomiast spory dotyczące problematyki zamiaru. Należy jednakże przychylić się do przeważającego w doktrynie stanowiska, iż czyn ten może zostać popełniony tylko w zamiarze bezpośrednim, na co wskazuje użycie przez ustawodawcę sformułowania „wiedząc, że są one podrobione lub przerobione”⁴¹. Niektórzy Autorzy twierdzą inaczej, wskazując, że czyn ten może zostać popełniony także w zamiarze ewentualnym. Dorota Olejniczak uważa, że opisywanego występku można dopuścić się także

³⁶ D. Olejniczak, op. cit., s. 88.

³⁷ B. Gadecki, *Przestępstwo zbycia falsyfikatu. Komentarz do art. 109 b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, „Ochrona zabytków” 2008, nr 56/2 (241), s. 88.

³⁸ A. Szczekala, op. cit., s. 126.

³⁹ B. Gadecki, *Przestępstwo...* op. cit., s. 88.

⁴⁰ Szerzej B. Gadecki, *Przestępstwo...*, op. cit., s. 89–90.

⁴¹ Ibidem, s. 90.

w zamiarze ewentualnym, jako przykład podając sytuację, w której handlarz „przyjmuje, w celu zbycia, obraz od nieznanego osoby, w niejasnych okolicznościach i akceptuje myśl, że obraz może być falsyfikatem, a pomimo tego godzi się na takie zachowanie, to swoim czynem wywołuje skutek uboczny w postaci wypełnienia znamion czynu zabronionego⁴²”. Przepięstwo zbycia falsyfikatu zagrożone jest karą grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do lat 2.

Skala zjawiska falsyfikacji dzieł sztuki jest bardzo trudna do oszacowania, z uwagi na brak jakichkolwiek danych w statystykach policyjnych. Jak wskazuje Wilk można przypuszczać, że w najbliższych latach liczba falszeryw wzrośnie, co wynika ze wzrostu cen dzieł sztuki, a zatem wzrostu potencjalnego zysku, który może osiągnąć falszerz, wzrostu liczby chętnych zainteresowanych nabyciem dzieł sztuki oraz niskiej świadomości nabywców. Szczególnie zagrożone tym procederem są dzieła sztuki współczesnej i nowoczesnej oraz dzieła początkujących artystów⁴³.

Podsumowując, falszerstwo dzieł sztuki nie jest problemem nowym. Z opisywanym procederem mamy do czynienia już od wieków, w zasadzie od momentu pojawienia się dzieł sztuki. Były i są one narażone na falsyfikację dlatego, co podkreślono już w niniejszym opracowaniu, że należą one do grupy przedmiotów mających nie tylko wartość materialną, ale też niematerialną. Mimo, iż w polskim ustawodawstwie obowiązuje szereg przepisów, które mogą stanowić podstawę odpowiedzialności w przypadku wprowadzenia do obrotu falsyfikatów, to należy uznać, że system prawny ochrony dzieł sztuki w naszym kraju jest niekompletny. Brakuje w nim bowiem regulacji, które umożliwiłyby efektywną walkę z problemem falszeryw tych przedmiotów. Przede wszystkim należy podkreślić, że szczególnej ochronie prawnokarnej podlegają tylko zabytki. Nie przysługuje ona, natomiast dziełom sztuki niebędącym zabytkami, czyli np. dziełom sztuki współczesnej. Jeżeli chodzi o ochronę przed falsyfikacją przyznaną, dziełom sztuki, które są jednocześnie zabytkami, na mocy ustawy o ochronie zabytków, to należy podkreślić, że nie jest ona wystarczająca. W przedmiotowej ustawie falszerstwo zagrożone jest relatywnie niską sankcją karną, a mianowicie karą pozbawienia wolności do lat 2. Przyjęcie takiego rozwiązania umożliwia więc stosowanie przez sąd instytucji łagodzących karę i środków probacyjnych.

Dla ochrony rynku sztuki przed zagrożeniem spowodowanym obrotem falsyfikatami zasadnicze znaczenie ma art. 286 kk. Jednakże sformułowanie znamion oszustwa, w obowiązującym kształcie art. 286 kk, nie jest dostosowane do specyfiki obrotu dziełami sztuki. W praktyce problematyczne staje

⁴² D. Olejniczak, *Zarys problematyki prawnej falszeryw dzieł malarzkich*, [w:] J. Włodarski, K. Zeidler (red.), *Prawo muzeów*, Warszawa 2008, s. 88–89.

⁴³ D. Wilk, op. cit., s. 31.

się, bowiem przypisanie sprawcy wypełnienia znamion strony podmiotowej, z uwagi na fakt, iż są one określone w sposób zawiły i skomplikowany. W obowiązującym ustawodawstwie brakuje także regulacji penalizującej samo podrobienie lub przerobienie dzieła sztuki, co wydaje się nieuzasadnione. Falszeryzacja jest tak naprawdę bezkarna, z uwagi na fakt, iż takie zachowanie może stanowić tylko przygotowanie do popełnienia oszustwa, które w myśl zasad ogólnych prawa karnego, nie jest zagrożone sankcją karną. Z art. 16 § 2 kk wynika, iż przygotowanie jest karalne tylko wtedy, gdy ustawa tak stanowi. Przepis art. 286 kk nie przewiduje karalności tej formy stałej oszustwa.

Wykaz literatury

- Filar M. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2014.
- Gadecki B., *Komentarz do art. 109a ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (przestępstwo fałszerstwa zabytku)*, „Prokurator” 2009, nr 2.
- Gadecki B., *Przestępstwo zbycia fałszyfikatów. Komentarz do art. 109 b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, „Ochrona Zabytków” 2008, nr 56/2 (241).
- Kaczmarek J., Zeidler K., *Karnoprawna ochrona zabytków*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 2.
- Kotowski W., Kurzepa B., *Przestępstwa pozakodeksowe. Komentarz*, Warszawa 2007.
- Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Marek A., *Prawo karne*, Warszawa 2007.
- Marek A., *Prawo karne*, Warszawa 2009.
- Mozgawa M. (red.), *Kodeks Karny. Komentarz*, Warszawa 2013.
- Oczkowski T., *Oszustwo jako przestępstwo majątkowe i gospodarcze*, Kraków 2004.
- Piórkowska-Flieger J., *Falsz dokumentu w polskim prawie karnym*, Kraków 2004.
- Skorupka J., *Wady oświadczenia woli w wybranych przestępstwach gospodarczych*, „Przegląd Sądowy” 2000, nr 4.
- Szczekala A., *Falszeryzacja dzieł sztuki. Zagadnienia prawnokarne*, Warszawa 2012.
- Trzciniński M., *Kryminalistyczne i kryminologiczne aspekty przestępstw przeciwko zabytkom archeologicznym*, „Przegląd Policyjny” 2007, nr 3(87).
- Wilk D., *Falszeryzacja dzieł sztuki. Aspekty prawne i kryminalistyczne*, Warszawa 2015.
- Włodarski J., Zeidler K. (red.), *Prawo muzeów*, Warszawa 2008.
- Zawłocki R. (red.), *Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarcze*, Warszawa 2015.
- Zoll A. (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, Warszawa 2008.

Summary

Forgery of artworks – selected aspects of criminal law

Key words: forgery, falsification, fake, art, monuments, crimes against works of art, crime against historical monuments.

With the practice of falsification works of art we are dealing for centuries. Basically since they just appeared. It is very difficult to determine the scale of this crime. These items are threatened by the phenomenon of counterfeiting due to the fact that they have not only the value of assets but also the non-pecuniary value: artistic, aesthetic and historical. Occurrence on the market of counterfeits is a serious threat for the collectors and for a proper functioning art market. In the Polish legal system protection of works of art against falsification ensure the regulations contained in the Act of 6 June 1997. – Criminal Code and the Act of 23 July 2003. On the protection historic monuments and care of monuments. This paper presents a protection system of works of art in our country against the practice of falsification by analyzing the constituent elements of criminal offenses involving the forgery of works of art and turnover of fakes. The summary also highlights the imperfection of the current system and the lack of adequate protection of works of art which are not monuments.

